

to German *Frischling* and compare the farmer's expression *fresh* with regard to a cow in calf and the verb *to freshen* 'to begin to show being in calf'.

A word for 'quail' Whitman gets from Eadwine Ps. 104⁴⁰ biddæp
flesces 7 kymp ðæ nihtlecaen petierunt
carnes et venit eis coturnix, because he thinks *nihtlecaen* must render *coturnix*; but that is, of course, impossible. The glossator renders *eis nocturnis* ðæ nihtlecaen, the gloss is, consequently, a voucher for *nihtlec* = *nihtlic* 'nightly', which we know from Gregory's Pastoral Care 56 *for nihtlecum ege*.
Bristol, Conn. OTTO B. SCHLUTTER.

THEOPHRASTUS EN DE NIEUWE COMEDIE ¹⁾.

„Typenzeichnungen nach der Komödie sind uns in Theophrasts Charakteren erhalten“. In deze formuleering, ontleend aan de *Geschichte der griechischen Literatur* van Christ-Schmid ²⁾ is een vrij algemeen verspreide opvatting weergegeven ³⁾, zóó aanlokkelijk, dat men er licht toe komt er zich zonder veel nadenken bij aan te sluiten; ook zelf heb ik hier in een onbewaakt oogenblik gezondigd ⁴⁾.

Gewoonlijk neemt men aan, dat het hier gesignaleerde denkbeeld teruggaat op Casaubonus ⁵⁾; ook dit is niet geheel juist. Bij nauwgezette lectuur toch van Casaubonus' commentaar vond ik, dat terecht door Reich ⁶⁾ als *Kardinal-stelle* voor de quaestie een plaats uit de Prolegomena is aangewezen ⁷⁾, waar het volgende te lezen staat: „*Fit autem hoc à Theophrasto magna ex parte μμητικῶς: quod poetarum esse supra posuimus. Itaque plurima invenias in his brevibus reliquiis quae velut tabulae è naufragio superstites utcunque remanserunt, ex quibus huius operis cum poetis, scenicis maxime et comicis, quos esse optimos exprimentorum artifices scimus, affinitas percipi queat: ut suis locis cum cura est à nobis indicatum.*” De belofte van deze laatste woorden heeft Casaubonus trouw vervuld: voortreffelijk weet hij telkens de Characteres te illustreeren door verwijzing naar de Grieksche en Latijnsche comedie; het is ongeloofelijk hoezeer hij, beschikkende over nog zeer geringe hulpmiddelen, hier het geheele materiaal overziet. Dat de fragmenta comicorum, die eerst meer dan twee eeuwen na de verschijning van Casaubonus' commentaar ⁸⁾ zouden worden verzameld, zijn bijzondere voorliefde hadden, spreekt van zelf voor wie bekend is met zijn arbeid aan Athenaeus.

Maar, zooals hij in de zoo juist aangehaalde woorden heeft aangekondigd, slechts om overeenkomst te constateeren heeft Casaubonus zijn geweldige belesenheid gebruikt; nergens concludeert hij directen invloed van de comedie

¹⁾ In eenigszins gewijzigden vorm publiceer ik hier de voordracht door mij gehouden op het Leidsche Philologencongres, April 1922.

²⁾ II⁶ p. 28, noot 6; vgl. p. 47.

³⁾ Vgl. E. Stemplinger, *Neue Jahrbücher* XXXI p. 136, Richard Wagner in *Die Hellenistisch-Römische Kultur* p. 87, Reinhold Wagner, *Wochenschrift f. kl. Philologie* 1918, Kol. 85.

⁴⁾ In het Rapport *De Klassieke Oudheid in het gymnasium onderwijs* p. 89.

⁵⁾ Speciaal Croiset, *Histoire de la littérature grecque* V p. 40.

⁶⁾ *Der Mimus* I, 1 p. 308.

⁷⁾ p. 88 in de editie van 1638 (Lugduni, Sumpst. Petri Ravaud).

⁸⁾ De voorrede is gedateerd ad IV kalend. Febr. MDXCII.

op Theophrastus. Integendeel, hij constateert het tegenovergestelde in zijn aanteekening op § 5 van de *Λογοποιήτα*¹⁾: „*Etiā hic meminisse lectorem velim eius quod alibi diximus: quaecunq̄ue hoc libro continentur ea non ficta esse ab auctore exempla: sed è vita quottidiana desumpta: et ex iis quae verè facta dictave essent, hunc librum esse concinnatum*”.

Intusschen, al moge men zich hier dan ten onrechte op Casaubonus beroepen, er zijn er vele geweest en er zijn er nog, die een nauw verband zoeken tusschen de Characteres en de Comedie, en wel in dezen zin, dat Theophrastus in 't bijzonder in de leer gegaan is bij de dichters der nieuwe comedie; van het zoeken van verwantschap met de *Ἀρχαία* heb ik nergens een spoor ontdekt, al is het natuurlijk mogelijk eenige plaatsen uit de Characteres te illustreeren door verwijzing naar Aristophanes en zijn tijdgenooten. Vooral heeft men gedacht aan Menander: de overlevering omtrent de vriendschap tusschen hem en Theophrastus bood hier een welkomen steun. Een steun overigens, waarvan ik de beteekenis zeer gering acht: we weten niets anders dan dat de zeer geleerde Pamphila, die ten tijde van Nero leefde, Menander rekende tot Theophrastus' leerlingen²⁾ en dat de lieve Glycera uit Alciphron's brieven zoo graag in gezelschap is met haar Menander en diens vrienden Theophrastus en Epicurus³⁾. Hoe onhistorisch nu die aardige brieven van Glycera aan Menander zijn, heeft voor enkele jaren, voor zoover het nog noodig was, Körte aangetoond⁴⁾.

Meer geloof verdient, naar het mij voorkomt, wat Pamphila heeft gezegd: het is haast ondenkbaar, dat Menander *niet* tot Theophrastus' leerlingen zou hebben behoord. Vijf en dertig jaar lang (322—287) was Theophrastus als opvolger van Aristoteles de leider der peripatetici. Toen hij tot die zware taak geroepen werd, was Menander twintig jaar oud; het kan niet anders dan dat de wetenschappelijke en litteraire kring, waarvan Theophrastus, *suavitate homo insigni, linguae pariter atque vitae*, zooals Gellius (XIII, v, 11) zegt, het middelpunt was, toegankelijk is geweest voor Menander, den jongen man van wien Goethe kort na de verschijning van Meineke's fragmentenverzameling zeide: „*Er ist durchaus rein, edel, grosz und heiter; seine Anmut ist unerreichbar*”⁵⁾. Wijsgeer in strikten zin is Menander door Theophrastus' invloed niet geworden; maar ongetwijfeld heeft zijn blijde levenswijsheid steun en versterking gevonden in de lessen van den humanen en geleerden Eresiër. En dat deze omgekeerd onder de bekoring kwam van den frisschen humor van zijn leerling is hoogst waarschijnlijk: Menander, die reeds in 321 zijn eerste overwinning behaalde, was in de eerste jaren van Theophrastus' optreden evenmin een *knabenhafter Schuler* als Theophrastus een *grauer Lehrer*, zooals Reich het l. c. zeer ondoordacht voorstelt.

Intusschen is het toch niet wel mogelijk, dat de invloed van Menander's dramatiek bij de samenstelling der Characteres van grooten invloed is geweest,

1) Ed. 1638 p. 210; vgl. von Wilamowitz, *Gr. Lesebuch* II p. 303.

2) Diogenes Laertius V, 2, 36.

3) Alciphron (Schepers) IV, 19, 14.

4) Hermes LIV p. 87—93. — Daarentegen Croiset, l. c. III p. 612, noot 2: „Ces thèmes littéraires font allusion à des faits qui peuvent être regardés comme vrais.”

5) *Gespräche mit Eckermann*, 12 Mei 1825.

indien Theophrastus' boekje inderdaad in het jaar 319 is geschreven, zooals Cichorius in de bekende Leipziger uitgave ¹⁾ heeft getracht te bewijzen op grond van de historische toespelingen in Character VIII en XXIII. We komen hier echter op een zeer gevaarlijk gebied; immers dit argument heeft alleen waarde, wanneer we aannemen, dat niet alleen de beide genoemde schetsen in 319 zijn geschreven, maar ook dat alle andere in dat jaar zijn ontstaan en tot een bundel vereenigd ²⁾. Hieromtrent nu zal het wel nooit mogelijk zijn tot een zeker resultaat te geraken. Principieel durf ik het in geen geval onmogelijk te noemen, dat op den achtergrond der Characteres het drama van Menander zich zou afspiegelen; deze mogelijkheid springt te duidelijker in het oog, indien we hier meer algemeen spreken van de Nieuwe Comedie, die ongeveer 320 reeds tot grooten bloei gekomen was: Philemon, Menander's grootste mededinger, was bijna twintig jaar ouder dan hij en slechts elf jaar jonger dan Theophrastus.

In werkelijkheid echter geloof ik niets van een dergelijken invloed; ter adstructie van mijn opvatting wil ik mij in de eerste plaats beroepen op een argumentum ex contrario. Herhaaldelijk haalt Theophrastus zegswijzen en eigenaardige uitdrukkingen aan van zijn menschentypen; vooral is dit het geval, zooals te begrijpen is, in het zevende en in het achtste hoofdstuk, waarin de *λάλος* en de *λογοποιός* geteekend worden. Ik noem eenige voorbeelden als: *εἶπας σὺ; μὴ ἐπιλάθῃ, δ μέλλεις λέγειν* — of: *εὖ γε, δτι με ἐπέμησας* — of: *δ παρελίπον*, — of: *πάσαι σε παρετήρουν εἰ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐμοὶ κατενεχθήσῃ* — of: *δτι χυλεπὸν τῷ λάλῳ ἐστὶ σιωπᾶν* — of: *ὡς ἐν ὕρῳ ἔστιν ἢ γλώττα* — of, wat zijn eigen kinderen tot den *λάλος* zeggen: *λαλεῖν τι ἡμῖν, ὅπως ἂν ἡμᾶς ὕπνος λάβῃ*: „praat eens wat tot ons, dan kunnen we beter in slaap vallen”. In geen van deze uitdrukkingen — evenmin als b.v. in hoofdstuk IX (*Ἀναίσχυντία*) of XVII (*Μεμφιμοιρία*) — is eenig spoor van metriek te vinden; hoogstens kan men beweren, dat in de woorden *τὸ λαλεῖν ὡς χρῆσιμόν ποιν* uit het zevende hoofdstuk een verseinde is bewaard gebleven. In den trimeter immers, die men in VIII 8 zich kan verbeelden te ontdekken: *δρᾶν γὰρ αὐτῶν πάντων μεταβεληκότα* is een metrische fout, die men zou kunnen verbeteren door *πάντων* in *πάντα* te veranderen, maar die een analogon vindt in den eveneens foutieven, reeds door een achttiende-eeuwschen uitgever ontdekten senarius *ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη*, dien we vinden in hoofdstuk XXVIII, waar den *κακολόγος* eenige vrij lange phrasen in den mōnd gelegd worden: Van zeer weinig beteekenis ten slotte acht ik het verseinde, dat ik vond in § 6 van hoofdstuk II, waar de *κόλαξ* de kinderen van zijn slachtoffer kust met de woorden *χρηστοῦ πατρὸς νεοτία*; immers, we hebben hier te doen met een reeds uit Aristophanes (*Aves* 767) bekende zegswijze, die nu eenmaal — wat meer voorkomt in het Grieksch — een jambischen vorm heeft.

Nu lijkt het mij ondenkbaar, dat Theophrastus, indien hij zich de karaktertypen der comedie voor oogen stelde waarvan hij de opvoeringen ongetwijfeld bijwoonde, niet telkens bewust of onbewust metrische citaten zou hebben gegeven of tot metrische woordschikking zou zijn geraakt. De zwakke sporen van metriek, die ik aanwees, durf ik gerust aan het toeval toe te schrij-

¹⁾ p. LVI—LXII; hierbij sluit zich aan Jebb-Sandys, *Introduction* p. 5.

²⁾ Zoowel het een als het ander wordt ontkend door F. Rühl, *Rhein. Mus.* LIII p. 324—327.

ven; een enkel op zich zelf staand citaat zou trouwens volstrekt geen bewijskracht hebben.

Maar we kunnen verder gaan door de typeeringen van Theophrastus te vergelijken met die der comedie. Dat ik er slechts enkele uit kies, is niet alleen omdat ik beknopt wil zijn in mijn betoog. In de eerste plaats toch vallen terstond een paar typen af, die men niet licht in het drama zal aantreffen; ik noem b.v. den *δλιγαρχικός* (XXVI), wiens optreden de politiek op het tooneel zou hebben gebracht, wat in lijnrechten strijd zou zijn met het wezen der comedie van het laatste gedeelte der vierde eeuw, of den *δυσχερής* (XIX), bij wien het bijna uitsluitend gaat om viesheid van lichaam en onbehoorlijkheid van manieren — bij Aristophanes was voor een dergelijk type plaats, niet bij Philemon of Menander. En verder kan men reeds door enkele der typen van Theophrastus te bespreken doen uitkomen, hoever zijn typeering in het algemeen afstaat van die der comedie.

Ook hier dringt zich de uit de comedie bekende *κόλαξ* naar voren; hem voor deze gelegenheid toe te laten, daartoe zijn we gaarne bereid, speciaal omdat voor veertig jaren Otto Ribbeck het hier noodige materiaal naar het schijnt wel volledig heeft verzameld ¹⁾. Dat Ribbeck zich hierbij ook ten doel stelde den *κόλαξ* der comedie en den *κόλαξ* van Theophrastus tot een eenheid samen te brengen blijkt o. a. hieruit, dat hij zijn verhandeling sloot met een afdruck van Theophrastus' schets. En toch, Ribbeck heeft m. i. zijn doel niet bereikt.

Voor Theophrastus moet men hier tegelijk beschouwen het tweede hoofdstuk, dat der *Κολακεία*, en het eerste gedeelte van het vijfde, dat der *Ἄρεσκειά* ²⁾. Immers, wel heeft Theophrastus getracht zich te houden aan de synoniemonderscheiding die hij bij Aristoteles had geleerd ³⁾, maar hij heeft toch aan den *ἄρεσκος* enkele trekken toegedeeld, die evengoed bij den *κόλαξ* te pas kunnen gebracht worden — beide trachten b.v. de gunst van den vader te winnen door de kinderen aan te halen. In onze taal kan men beide begrippen zeer goed thuis brengen onder de rubriek *vleierij*; maar de vleiers door Theophrastus geteekend, zijn heel anders dan de *κόλακες* der comedie. Reeds Theophrastus' definities wijzen dat aan: „*κολακεία* is een inferieure houding in den maatschappelijken omgang, waarbij de *κόλαξ* zijn eigen belang in het oog houdt;” ⁴⁾ en: „*ἄρεσκειά* kan men in het algemeen definieeren als een weinig eervolle manier van converseeren, waarbij de bedoeling voorzit om zich aangenaam te maken” ⁵⁾. Het doel van den vleier is dus of een aangename indruk te maken, of zijn eigen voordeel te zoeken, maar dan in zeer algemeenen zin. De geheele uitwerking van beide schetsen gaat in deze richting; wel wordt

1) Otto Ribbeck, ΚΟΛΛΑΞ. *Eine ethnologische Studie* [Abhandlungen d. philol.-histor. Classe d. K. sächsischen Gesellschaft d. Wissenschaften IX, I, Leipzig, S. Hirzel 1883]. Reeds in 1876 verscheen Ribbeck's studie *Ueber den Begriff des εἰρων* (*Rhein. Mus.* N. F. XXXI p. 381—400).

2) Het tweede gedeelte der *ἄρεσκειά* teekent veeleer den fattiger praler, die wel iets heeft van den Latijnschen *ardalio*.

3) De plaatsen kan men vinden bij Ribbeck, p. 17, noot 1.

4) Τὴν δὲ κολακείαν ὑπολάβοι ἕν τις ὁμιλίαν αἰσχρὰν εἶναι, συμφέρουσαν δὲ τῷ κολακούντι.

5) Ἡ δὲ ἄρεσκειά ἐστὶ μὲν, ὡς ὕρῳ περιλαβεῖν, ἔντευξις οὐκ ἐπὶ τῷ βελτίστῳ ἡδονῆς παρασκευαστική.

er even gesproken van de houding van den κόλαξ en van den ἄρσσοκος aan tafel, maar ook daar blijkt geenszins, dat de vleier zich lekker eten en drinken ten doel stelt. In de comedie daarentegen is dit geheel anders; hoe verschillende typen van dit genre we ook mogen kennen, in 't bijzonder uit Plautus en Terentius, eten en drinken zooveel en zoo lekker mogelijk is steeds het hoofddoel van het bestaan van κόλαξ en παράσιτος, twee benamingen, die soms als synoniemen worden gebruikt; men zie b.v. Alexis fr. 260 K.:

κόλακος δὲ βίος μικρὸν χρόνον ἀνθεῖ·
οὐδεὶς γὰρ χαίρει πολιοκροτάφῳ παρασίτῳ

— „het leven van den κόλαξ kent slechts korten bloei, want een παράσιτος met een grijzen kop heeft voor niemand iets aantrekkelijks”. —

Juist deze overdreven eetlust heeft hen tot een vast type gemaakt; daaraan hebben zij hun populariteit te danken; verder gaan hun verlangens niet. Theophrastus daarentegen heeft zijn typeering van den vleier in geheel andere richting gestuurd; dit wordt ook hierdoor geïllustreerd, dat hij een afzonderlijk werkje *Περὶ κολακείας* heeft geschreven, waarvan een fragment bewaard is bij Athenaeus (VI p. 254 D); ook hier is de κόλαξ geen παράσιτος.

Nog duidelijker misschien is het verschil te constateeren bij den ἄγροικος; weer is het materiaal bijeen gebracht door Ribbeck, die zijn verhandeling weer heeft besloten met een afdruk van Theophrastus' vierde schets¹⁾. Theophrastus teekent ons hier een type, dat ongetwijfeld in Athene niet ongewoon was: den boereman, die wel in de stad woont, maar wiens belangstelling toch alleen is voor het buitenleven, van den materieelen kant bekeken; vroeger heeft hij, naar het schijnt, op het platteland gewoond en kan zich allerlei onhebbelijkheden niet afwennen, die daar minder aanstoot geven. Dit toont hij in zijn vertrouwelijkheid met zijn mannelijk en met zijn vrouwelijk personeel, in zijn kleeding, in zijn schoenen, in zijn eten en drinken, in zijn belangstelling in dieren, kortom in zijn heele bestaan. Aantrekkelijk is de omgang met zoo'n ἄγροικος zeker niet, maar minderwaardig van karakter behoeft hij volstrekt niet te zijn; hij is een figuur zooals Aristophanes ons geeft in zijn *D caeopolis*.

De ἄγροικος der Nieuwe Comedie daarentegen, ook wel de γεωργός wordt door Aristoteles²⁾ treffend gerekend tot de menschen οἱ οὐδὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ ἀναγκαῖα πλησιάζουσι τοῖς ἡδέουσιν „die zelfs niet in matigheid en nooddrufft het levensgenot benaderen”. Hij woont op het land in ingespannen werkzaamheid, maar in volkomen gemoedsrust; hij is eerlijk en oprecht ook in zijn verzet tegen de verlokkingen van het stadsleven, en toont dat in zijn vaak norsch en onvriendelijk optreden; hij is een degelijke boer met de goede en de kwade eigenschappen van het ras³⁾. Wel spooft de karigheid der fragmenten hier tot groote voorzichtigheid aan — ook de nieuw-gevonden gedeelten van Menander geven zeer weinig steun — maar vooral door vergelijking met de Latijnsche comedie kunnen we ons hier toch wel eenige

¹⁾ *Agroikos, Eine ethologische Studie* [Abhandlungen X, 1, Leipzig, Hirzel 1885].

²⁾ *Ethic. Eud.* III, 2, p. 1230 b, 19.

³⁾ Vgl. von Wilamowitz, *Der Landmann des Menandros* (*Neue Jahrbücher* III p. 513–531), p. 521: „Der alte Landmann war der Trager der gesunden, handfesten Redlichkeit; die freiwillig übernommene schwere Arbeit des Tages hatte ihn auch seelisch gesund erhalten”.

voorstelling vormen. Het best wel door de beschouwing van Demea uit Terentius' Adelphi. Hij heeft, in tegenstelling met zijn broeder Micio, altijd op het platteland geleefd; hard is zijn karakter als de grond, dien hij heeft moeten bewerken: „*ego ille agrestis, saevos, tristis, parcus, truculentus, tenax*” zegt hij van zichzelf (vs. 866); toch is hij hoewel ouderwets streng, allermintst liefdeloos, en na zijn zoogenaamde bekeering is hij geen oude zto zooals Philocleo uit de *Wespen*, maar een achtenswaardig man, die de belangen van zijn kinderen naar beste weten wil behartigen (vss. 992 sqq.). In sommige opzichten kan men hier Aristophanes' Strepsiades vergelijken; van onbeschaafdheid in manieren echter bemerken wij niets: de *ἄγροικος* der Nieuwe Comedie liet den weg vrij voor de idealisering van het landleven, die in de Alexandrijnsche poëzie tot uiting is gekomen.

De meeste kracht evenwel kan mijn betoog vinden in de beschouwing van den *ἀλαζών*: hier dringt het verschil zich zoo duidelijk aan ons op, dat het reeds lang geconstateerd is, o. a. door Cichorius in de Theophrastus-editie van de *Leipziger philologische Gesellschaft* (p. 186), en zelfs door Ribbeck, die ook voor deze figuur een massa materiaal heeft bijeengebracht ¹⁾ en die — wat reeds veel bewijst — zijn schets van den *ἀλαζών* niet afsloot met Theophrastus' drieëntwintigste karakter maar met een vertaling van den *Miles gloriosus*. Zeer oppervlakkig heeft hier K. O. Müller beweerd ²⁾, dat „*der ἀλαζών des Theophrast einige Verwandtschaft (hat) mit dem Thraso der Komödie.*” De *ἀλαζών* der nieuwe comedie is de vooral uit Plautus bekende bluffer, die zoo kan opsnijden van zijn groote daden, dat hij er tenslotte zelf in schijnt te gelooven, en die van deze naïveteit zelf het slachtoffer wordt ³⁾. Theophrastus' *ἀλαζών* daarentegen heeft niets van den miles gloriosus, ook niet in letterlijken zin, daar waar hij vertelt, dat hij aan de expedities van Alexander heeft deelgenomen; hij wil zich alleen het air geven van een man van gewicht te zijn in zijn omgeving, vooral van een rijk man. Op zich zelf is niets van wat hij zegt onmogelijk; maar de combinatie van al zijn opsnijderijen en het feit, dat Theophrastus ons soms eens achter de schermen laat kijken, maken hem tot een belachelijk type ⁴⁾, dat, naar men kan opmaken uit de vele bijzonderheden die de schrijver ons geeft, in het Athene van zijn tijd zeer gewoon was.

Met deze laatste opmerking kom ik tot een meer algemeene conclusie: de typeeringen der Nieuwe Comedie en die van Theophrastus staan zoozeer op verschillenden bodem, dat diepgaande onderlinge invloed a priori bijna onmogelijk geacht moet worden. Niet de afzonderlijke karakterteekening toch is in de comedie de hoofdzaak; zij maakt daarvan slechts werk in zooverre als de afwikkeling der intrigue dat meebrengt. Wordt er wèl een afzonderlijk

¹⁾ *Alazon*, Leipzig, Teubner 1882, p. 41.

²⁾ *Geschichte der griechischen Literatur*, II p. 277, noot 1.

³⁾ Vgl. Ribbeck p. 26 sq.: „Da aber der Ruhm des siegreichen Feldherrn nach allgemein menschlicher Schätzung bei weitem der glänzendste ist, so erreicht auch unsre vielbesprochene *ἀλαζωνεία* in der Form der militärischen Prahlucht ihren eigentlichen Höhepunkt”.

⁴⁾ *Ibid* p. 42: „Jenen Schwindler des Theophrast wird man sich eher als einen armen Schlucker vorzustellen haben” — nadat Ribbeck echter dit type, dat van den *πρωχλαζών*, heeft geïllustreerd uit *Aristophanes*, gaat hij zeer onverwacht aldus door (p. 44): „*Die neuere Komödie* und jedenfalls das tägliche Leben hat Theophrast den Stoff für seine Schilderung dieses Typus geliehen.”

karakter geteekend als dat van den avarus, dan is de teekening steeds eenigszins gechargeerd; niet licht zal iemand er zijn eigen — of liever zijns naasten — evenbeeld in vinden. Meestal geeft de nieuwe comédie gewone menschen te zien, die zich meer dan door individueele karaktertrekken onderscheiden door maatschappelijke positie, door leeftijd en door sekse; zeer belangrijke opmerkingen kan men hierover vinden in de helaas onvoltooid gebleven *Geschichte der römischen Literatur* van Leo¹⁾. Even goed als een slaaf den aard kan toonen van een echten gauwdief, kan hij een nobel karakter hebben — men denke b.v. aan Davus uit Menander's Heros, die om de eer te redden van het meisje waarvan hij houdt en waarmee hij wil trouwen, splendide mendax beweert haar verleid te hebben. De jonge mannen van Menander zijn lichtzinnig en goedhartig; maar bijzondere trekken toonen zij slechts weinig. Zelfs de meretrices kunnen goed en kwaad zijn van aard: de zelfopofferende toewijding van Habrotonon uit de *Ἐπιτροπόντες* zou ieder meisje van reine zeden tot voorbeeld kunnen strekken. De uitbeelding daarentegen van het karakter blijft meestal oppervlakkig en staat geheel onder den invloed van den dramatischen samenhang.

Theophrastus daarentegen ziet een bepaald type voor zich en teekent het zonder zich te bekommeren om het milieu, waarin het zou kunnen voorkomen. Ongeloofelijk levendig van verbeelding als hij is — van onze tegenwoordige schrijvers zou men hier Brusse kunnen vergelijken — toont hij zich onuitputtelijk in het steeds bijbrengen van nieuwe trekjes, gewoonlijk met weinig samenhang, ter illustratie van zijn onderwerp; daardoor alleen krijgt zijn teekening kleur. Nemen we b.v. zijn *Λειοδαίμων*. Er zullen heel wat Atheners geweest zijn — vermoedelijk zijn er nog wel — die na een droomgezicht gezien te hebben naar een droomuitlegger of naar een waarzegger of naar een vogelwichelaar gingen; ik kan mij denken dat ook in onzen tijd heel wat Grieken, als zij een waanzinnige of een epilepticus zien, hevig schrikken en zich op de borst spuwen²⁾. Maar het type van Theophrastus ontstaat slechts door de opeenstapeling van al die eigenaardigheden, die thans nog den bijgevoegde kenmerken, doch die ieder op zichzelf weinig bijzonders hebben. Dat een dergelijk type in de moderne maatschappij van het laatste gedeelte der vierde eeuw algemeen bespot werd, zelfs door den deskundigen *ἔξηγητής*, is evenzeer begrijpelijk als dat het niet eens zoo heel zeldzaam was. Inderdaad, Theophrastus greift ins volle Menschenleben, zelfs voor ons nog zoo duidelijk zichtbaar, dat we ons meermalen niet kunnen losmaken van het denkbeeld, dat hij bepaalde persoonlijkheden op het oog heeft. Kenden we slechts de historie intime van Theophrastus' omgeving beter, hadden we uit zijn tijd

¹⁾ I, p. 105 „Die Charaktere, die das Stück beherrschen, sind nicht typisch. Es ist nur das Leben mit den typischen Figuren der Familie und des Lebensalters: der alte Vater, der junge Liebhaber, das junge Mädchen, die mütterliche Frau, Freunde und Vertrauten aller diesen Kategorien, alte und junge Dienerinnen,“ vgl. ook p. 106, en van denzelfden schrijver *Die griechisch-römische Biographie* (Leipzig 1901) p. 95: „den anderen Pol bilden Theophrasts *ἰστοί χαρακτήρες*, die aus der Beobachtung der Individuen hervorgegangene Sammlung typischer Züge der fehlerhaften Lebens- und Sinnesarten, mit den die in der aristotelischen Ethik behandelten Typen der moralischen Schwäche zum groszen Theil übereinstimmen“.

²⁾ Dat ook nu nog in Griekenland aan het spuwen sacrale beteekenis wordt toegekend, kan men herhaaldelijk opmerken bij de lectuur der door Mevr. Lambert-v. d. Kolf vertaalde *Nieuw-Grieksche Novellen*.

blijspelen als die van Aristophanes of dialogen als die van Plato — ik houd het voor zeker, dat we herhaaldelijk iets van de werkelijke verschijningen zouden kunnen zien, waarvan ons de afschaduwing vertoond wordt. We zouden dan misschien weten; wie de onhandige minnaar was, die zijn meisje een serenade ging brengen, toen ze met de koorts op bed lag¹⁾, of hoe het kleinzielige kereltje heette, die voor de kraai, die hij thuis in een kooi had, een laddertje kocht en een koperen schildje, waarmede het diertje op het laddertje moest leeren springen²⁾ of welke oude gek zich nooit oud genoeg vond om te leeren — en een stormaanval ging doen op de deur van een *ἐταίρα*, met 't gevolg, dat hij van een medeminnaar een pak slaag kreeg³⁾. Ik dacht hierbij onwillekeurig aan Goeverneur's Keesiade.

Overigens haalde ik het laatste voorbeeld met opzet aan omdat het door de Nieuwe Comedie zoo goed zou kunnen worden geïllustreerd, maar, voor zoover ik kan nagaan, er niet door geïllustreerd wordt. Natuurlijk kan dit aan het toeval te wijten zijn: er is zoo ontzettend veel verloren gegaan, dat we altijd de mogelijkheid moeten veronderstellen, dat volledige kennis ons een heel anderen kijk zou geven. Maar die mogelijkheid is hier voor mij geen waarschijnlijkheid. Immers, al mogen we dan de Nieuwe Comedie behalve uit de nieuwe vondsten en uit de Latijnsche navolgers slechts uit fragmenten kennen, alles bij elkaar genomen beschikken we toch over vrij veel materiaal; opmerkelijk gering nu is het aantal plaatsen waar overeenkomst geconstateerd wordt tusschen de dichters der Nieuwe Comedie en Theophrastus. Ik kan er b.v. op wijzen, dat in de zeer bezadigde en, naar 't mij voorkomt, zeer volledige Theophrastus-commentaar van Jebb-Sandys Menander slechts negenmaal geciteerd wordt; aan den anderen kant vindt Prof. van Leeuwen in zijn Menander-commentaar slechts éénmaal gelegenheid om naar Theophrastus te verwijzen⁴⁾. En een parallelplaats als de hier aangehaalde behoeft waarlijk nog geen verwantschap aan te toonen. Bij Menander vraagt een bediende: „*Wat is de prijs van de tarwe vandaag?*”; bij Theophrastus⁵⁾ vertelt de *ἀδολέσχης* onder honderd andere praatjes ook, dat de tarwe op de markt goedkoop geworden is. Wie de interessante bladzijden heeft gelezen, door Zimmern gewijd aan de korenvoorziening van Griekenland in de oudheid⁶⁾, zal begrijpen, dat er in sommige perioden haast even druk over de graanprijs in Athene geredeneerd werd, als tegenwoordig in Berlijn over den dollarkoers.

Vergelijkingspunten van deze soort met al wat er van Grieksche en Latijnsche comedie bewaard is kan men reeds vele bij Casaubonus vinden; alle te zamen herinneren ons er slechts aan, dat de omgeving, waarin Theophrastus en de mannen der Nieuwe Comedie leefden, dezelfde was; maar hoogstens een enkele maal zie ik de mogelijkheid van directen invloed.⁷⁾

1) XII, 3.

2) XXI, 6.

3) XXVII, 9.

4) Ad Phasma 28 sq.

5) III, 3.

6) *The greek commonwealth*², p. 356 v.v.

7) XIII, 11 zegt de *περίεργος* als hij een eed gaat afleggen tot de omstanders: „*καὶ πρότερον πολλὰς ὁμώμους*”; zeer ad rem heeft reeds Casaubonus vergeleken Menander fr. 569 K.:

Wil men ook hier een dwaze jacht op *similia* gaan houden om ontleening te constateeren, waar slechts vergelijking mogelijk is, dan kan men evengoed materiaal zoeken in de overblijfselen der beeldende kunst. Inderdaad heeft men hier reeds gezocht: in de Leipziger uitgave worden enkele plaatselijke geïllustreerd door vazenteekeningen of door terracotta-figuren. De mannen uit Leipzig zijn echter te verstandig geweest om hier aan onmiddellijken invloed te denken; soms ook is de overeenkomst slechts schijnbaar. Zoo heeft ook Dieterich in zijn *Pulcinella* (p. 119) een terracotta-figuur weergegeven, die op het eerste gezicht een illustratie kan schijnen van Char. IV, 4, waar de *ἄγροικος* de minder fatsoenlijke gewoonte heeft om te gaan zitten met boven de knieën opgetrokken kleeid *ὥστε τὰ γυνὰ αὐτοῦ φαίνεσθαι*; de overeenkomst is echter slechts schijnbaar, aangezien er bij de terracotta-figuur iets onbehoorlijks te zien is niet door de dracht van het kleeid, maar door de afwezigheid ervan.

Met nog veel minder recht kan men zich beroepen op den *Mimus*. Wanneer slechts deze naam wordt uitgesproken denkt natuurlijk ieder, die eenigszins op de hoogte is, aan het zonderlinge, reeds hierboven geciteerde boek, waarvan de twee eerste gedeelten in 1903 gepubliceerd zijn door Hermann Reich. Ik durf bijna zeggen, dat de schrijver alles wat zich uit de antieke wereld aan ons vertoont tot den *Mimus* tracht terug te brengen. Men heeft hier een van die werken, die men bestudeert met verbazing over de massa van alle kanten bijeengebracht materiaal zonder zich ooit door het betoog overtuigd te gevoelen; de leerling van von Wilamowitz, die aan het woord is, tracht naar het schijnt diens fantasie te evenaren zonder over zijn genialiteit te beschikken. Voor Theophrastus kiest Reich als uitgangspunt de gissing van Reifferscheid, volgens wien ook de bij Diomedes overgeleverde *Mimus*-definitie ¹⁾ met de definities van Epos en Comedie aan den peripateticus moet worden toegeschreven, evenals de in de nabijheid staande definitie der Tragedie. Natuurlijk volgt hieruit dan, dat Theophrastus groote belangstelling heeft gehad voor den *Mimus* en dat hij bij zijn *Characteres* de typen van den *Mimus* zich voor oogen heeft gehouden. Een kleinigheid ziet Reich hierbij over het hoofd — ik ben waarlijk niet de eerste, die het opmerkt ²⁾ — n.l. dat we feitelijk niets weten van den heelen *Mimus* der vierde eeuw, zooals die in Attica vertoond werd. En gesteld nu, dat we er allen eens evenveel van wisten als Reich, dan zouden we toch nog in de typeering van den

Γλυκέρα, τί κλαίεις; ὁμνύω σοι τὸν Δία
τὸν Ὀλύμπιον καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, Φιλτάτη,
ἰομαμοκῶς καὶ πρότερον ἤδη πολλάκις,

waarbij Kock citeert het begin van den brief van Menander aan Glycera bij Alciphron IV 18, 1 (Sch.): „Ἐγὼ μὲν τὰς Ἐλευσινίας θεάς, μὲν τὰ μυστήρια αὐτῶν, ἃ σοι καὶ ἐναντίον ἐκείνων ὤμισα πολλάκις, Γλυκέρα”.

¹⁾ *Μῖμος ἐστὶ μίμησις βίου, τὰ τε συχκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων*; cf. Reifferscheid, *Suetonius* p. 379 sq.

²⁾ Vgl. J. Kayser, *Philologus* LXIX p. 356, Sudhaus, *Hermes* XLI p. 277: „Es ist nicht viel was wir von der Geschichte des *Mimus* wissen, aber es ist besser unser geringes Wissen einzusetzen als uns in willkürlichen Constructionen zu ergehen”, Crusius, *Neue Jahrbücher* XXV p. 87: „Bei Reich wird die frageweis hingeworfene exegetische Vermutung sofort ein „Erkenntnis” oder „Entdeckung”. — Zeer positief daarentegen wordt het denkbeeld van Reich inzake de verhouding van Theophrastus tot den *Mimus* overgenomen door Reinhold Wagner in het hierboven vermelde artikel uit de *Wochenschrift f. kl. Philologie*.

Mimus niets van karakterteekening kunnen ontdekken: ook de door Reich uit het niet geschapen Mimi geven niets dan typen van stand en klasse te zien, zonder ook in het minst in karaktereigenschappen door te dringen; en deze typen, om Reich's eigen woorden te gebruiken (p. 321) „*stammen fast alle aus den niedrigsten Schichten der Gesellschaft.*” Met de typen van Theophrastus is dit allerminst het geval. Langer stil te staan bij Reich's met zooveel zelfbewustheid voorgedragen stelling is overbodig: aanhangers heeft hij bijna niet gevonden; zelfs het lexicon van Lübker, dat gewoonlijk nog al neutraal is, heeft hier een vraagteken beschikbaar.

Zoo meen ik, dat we Theophrastus' werkje als geheel zelfstandig moeten beschouwen: libera per vacuum posuit vestigia princeps. Hoe hij tot de samenstelling is gekomen kunnen wij natuurlijk slechts gissen: het zij mij vergund een gissing voor te dragen, waarvan de hoofdgedachte, naar ik meen, nog niet door anderen is uitgesproken.

Mijn uitgangspunt is hierbij Antisthenes' bekende uitspraak: ἀρχὴ παιδείσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπισκευῆς ¹⁾ *woordbeschouwing is het begin van wetenschapsbeoefening*. Reeds voor eenigen tijd had ik gelegenheid om op te merken ²⁾ — een opmerking, die men ook kan vinden in von Wilamowitz' *Platon* (I p. 288) — dat Antisthenes hiermede niets nieuws had gezegd: de sophistiche beweging der vijfde eeuw reeds had woordverklaring en begripsbepaling als een belangrijk onderdeel van haar taak beschouwd. Zij was daarbij gekomen tot zonderlinge excessen, maar had dan toch den grondslag gelegd voor een voornaam onderdeel der taalwetenschap en tevens de aandacht gevestigd op een moeielijk probleem der dialectiek: de verhouding tusschen het mensche-lijk denkvermogen en de weergeving daarvan in de menscheijke taal. Dat Socrates, hoezeer hij dan de sophisten mag bespot hebben, hier met gezond en zuiver oordeel echt van onecht had weten te onderscheiden, heeft reeds Aristoteles opgemerkt ³⁾; ook Plato toont zich onder Socrates' invloed — weer kunnen we ons op Aristoteles beroepen ⁴⁾ — doordrongen van het besef, dat men eerst dan kan trachten het begrip te naderen, als men tot zekerheid gekomen is omtrent de betekenis der benaming. Vandaar bij Plato dat voor ons gevoel wel eens afmattende zoeken naar definities, waarbij niet altijd een afdoend resultaat bereikt wordt, maar waarmede wij vrede kunnen hebben, indien wij ons voor oogen stellen, dat Plato ons als 't ware een blik gunt in zijn dagelijkschen arbeid als leider der Academie; men kan zich een jeugdigen, eenigszins overmoedigen leerling voorstellen, die door den leeraar au pied du mur gezet wordt, zooals wij het zien gebeuren met den onbesuisden, arrogant Euthyphro.

Ongetwijfeld heeft ook Aristoteles bij zijn elementair onderwijs de waarde

¹⁾ Bewaard bij Epictetus, *Diss.* I 17.

²⁾ *Mnemosyne* XLIX p. 192 sq.

³⁾ *Metaphys* XIII 4 (p. 1078 b, 27): δύο γὰρ ἐστὶν ἂ τις ἂν ἀποδοίη Σωκράτει δικαίως, τοὺς τ' ἐπακτικούς λόγους καὶ τὸ ὀρίζεσθαι καθόλου.

⁴⁾ *Metaphys* I 5 (p. 987 b, 1) Σωκράτους δὲ περὶ τὰ ἡθικά πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὕλης φύσεως οὐδέν, ἐν μέντοι τοῦτοις τὸ καθόλου ζητούντος καὶ περὶ ἑρισμῶν ἐπιστήσαντος πρῶτου τὴν διανοίαν, ἐκείνου ἀποδεχόμενος (ὁ Πλάτων) διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαβεν ὡς περὶ ἐτέρων τοῦτο γινόμενον καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν τινός.

der juiste woord-definitie van veel beteekenis geacht; waarschijnlijk heeft hij daaraan speciaal aandacht geschonken in zijn meer populaire geschriften, waarvan slechts fragmenten bewaard zijn. Vermoedelijk zouden we hierover meer zekerheid hebben, indien de dertien boeken *δρισμοί* bewaard waren, die vermeld worden in de lijsten van Aristoteles' werken bij Diogenes Laertius en Hesychius, of indien wij het *δρων βιβλίον* hadden, waarvan slechts Hesychius spreekt ¹⁾. Maar ook in de geschriften van streng wetenschappelijken aard, die wel bewaard zijn, wordt deze quaestie meermalen besproken — zoo b.v. in het 6^e boek der *Τοπικά* — en vindt men op tal van plaatsen scherp gestelde definities; men kan ze b.v. ter vergelijking aangehaald vinden in iederen Theophrastus-commentaar ²⁾.

Theophrastus nu is niet alleen in chronologische volgorde Aristoteles' opvolger geweest, maar hij heeft ook getracht in diens geest te werken; men kan dit evenzeer zien aan de overeenkomst in de titels van beider geschriften, zooals die bij Diogenes Laertius ³⁾ zijn overgeleverd, als aan de antieke traditie, speciaal bij Cicero en Seneca ⁴⁾, die telkens Aristoteles en Theophrastus als in een adem noemt. Ongetwijfeld heeft ook Theophrastus speciaal in zijn *ἐξωτερικά* ⁵⁾ groote zorg besteed aan het zoeken naar de juiste definitie; een aanwijzing nu hiervan zie ik in de veelgemaakte definities welke we vinden in het begin van elk der *Χαρακτήρες*. Men heeft die definities voor onecht gehouden; men heeft er verscheidene voor wanhopig corrupt verklaard — ik geloof, dat ze verdienen naar voren gebracht te worden om hun groote beteekenis. Zij zijn het uitgangspunt van iedere schets; van wetenschappelijk — natuurlijk niet van litterair — standpunt zijn zij van grooter waarde dan de uitgewerkte schetsen. Ik wil gaarne toegeven, dat sommige zeer onbeholpen zijn gesteld, dat andere nietszeggend en leelijk zijn; maar er zijn er toch enkele zeer treffend gevonden. Ik kies b.v. die van de *Ὑπερηφανία* (XXIV), welke omschreven wordt als *καταφρόνησις τις πλὴν αὐτοῦ τῶν ἄλλων* „minachting voor alles behalve voor zich zelf” of die van de *Δυσχερεία* (XIX), die gedefinieerd wordt als *ἀθεραπευσία σώματος λύπης παρασκευαστική*: „gebrek aan lichamelijke verzorging, dat een onaangename indruk nalaat.” Aardig is het ook, dat in de *Δεισιδαιμονία*-definitie (XVI) *δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον* blijkbaar een restant bewaard is van een poging tot etymologische verklaring.

Overigens hebben juist de mislukte definities voor mijne opvatting de meeste waarde; het komt mij voor, dat deze juist voor Theophrastus de aanleiding zijn geworden tot de samenstelling zijner schetsen. Hij was ten slotte een van Aristoteles verschillende natuur: Aristoteles was geleerde, Theophrastus kunstenaar ⁶⁾. Hij mag dan gepoogd hebben het scherp definieeren van zijn leermeester na te volgen, het is haast ondenkbaar, dat hij zelf niet zou gevoeld

¹⁾ Vgl. Zeller III, II³ p. 73 sq.

²⁾ Vgl. ook Th. Gomperz, *Ueber die Charaktere Theophrasts*, Wien 1888, p. 2.

³⁾ V 21 en V 42–50. Vgl. E. Howald, *Schriftenverzeichnis des Aristoteles und Theophrast*, Hermes LV p. 204–221, Croiset V, p. 35.

⁴⁾ Vgl. Cicero, *De Finibus* I 6, V 10–12; *De Legibus* I 38; Seneca *De Brevitate vitae* XIV *Nat. Quaest.* VI, 13.

⁵⁾ Vgl. Cicero *De Finibus* V 12.

⁶⁾ Vgl. Th. Immisch, *Philologus* LVII, p. 201: „Aristoteles will nur den Begriff, Theophrast will die leibhafte Persönlichkeit illustrieren . . . Kurzum, dort spricht der Gelehrte, hier der Künstler”.

hebben, hoe hij hier ten achter stond bij zijn voorganger. Maar hij beschikte over heel wat meer humor dan Aristoteles; ook buiten de *Χαρακτήρες* zijn hiervan bewijzen overgeleverd¹⁾; zoo moet het voor hem groote aantrekkelijkheid gehad hebben de zwakheid zijner definities te corrigeeren, door het aanbrengen van een reusachtig aantal typeerende voorbeelden, juist daar waar hij zijn humor het best kon plaatsen, bij de menschelijke zwakheden. Zoo heeft hij zonder eenig systeem zijn *Χαρακτήρες* los en licht met een voor moderne journalisten benijdenswaardige vlugheid van opmerkingsgave op schrift gebracht; zoo is het m. i. ook te verklaren, dat hij, in tegenstelling met Aristoteles, niet schijnt getracht te hebben ook menschelijke deugden op dezelfde wijze te definieeren en te karakteriseeren. Of hij zijn schetsen op later leeftijd zelf tot een bundel vereenigd heeft dan of dit eerst na zijn dood door zijn vrienden gedaan is²⁾, wie zal het zeggen? In ieder geval houd ik mij overtuigd, dat wij de oorspronkelijke samenstelling der afzonderlijke schetsen te danken hebben aan de paedagogische werkzaamheid van den schrijver; hoewel in anderen zin is dit reeds meermalen opgemerkt³⁾. We kunnen ons levendig voorstellen welk een succes de voordracht moet gehad hebben, vooral bij jeugdige leerlingen; dat de voordrager daarbij ook een passende mimiek wist te geven, kunnen we toevallig opmaken uit een mededeeling van Athenaeus⁴⁾.

En ook na Theophrastus' dood is zijn boekje blijkbaar zeer veel gelezen, vooral in de rhetorscholen; de navolgers zijn talrijk geweest, in de oudheid en in lateren tijd⁵⁾. Maar zij hebben den schrijver niet gevolgd in dat wat voor mij zijn grootste aantrekkelijkheid is: de sierlijke nonchalance waarmede hij zijn schetsen op schrift heeft gebracht, een nonchalance, die velen aanstoot heeft gegeven, en die twijfel heeft gewekt aan de authenticiteit van den bundel en aan de betrouwbaarheid der overlevering, maar die juist door haar geestige, onverwachte wendingen voortdurend de aandacht gespannen houdt.

Om dit laatste goed te gevoelen, behoeft men slechts een verhandeling te lezen als die *περὶ ὑποκρίσεως*, welke bij Eustathius bewaard is. Het stuk heeft ongeveer den omvang van vier *Χαρακτήρες* van Theophrastus bij elkaar; de geleerde schrijver heeft waarlijk getracht de stof uit te putten, maar het eischt groote inspanning om de lectuur aandachtig vol te houden. Het kan zijn dat er *Theophrastisches Gu.* in verwerkt is zooals de jongste uitgever, Johannes Kayser⁶⁾ meent te mogen constateeren; maar van den geest van

1) In 't bijzonder in het geschrift *περὶ γάμων*. Vgl. verder Gomperz *l.c.* p. 12, Immisch, *l.c.*, p. 193

2) Dit veronderstelt Naber, *Mnemosyne* XX p. 320.

3) Vgl. Naber *l.c.*, Immisch *l.c.* p. 204, Groeneboom in de *Inleiding* tot de in de Wereld-bibliotheek verschenen Nederlandsche vertaling p. XII.

4) Athenaeus I p. 21 A. "Εριππος δὲ φησι Θεόφραστον παραγίνεσθαι εἰς τὸν περίπατον καὶ ὄραν λαμπρὸν καὶ ἐξησηκισμένον, εἶτα καθίσαντα διακρίσεσθαι τὸν λόγον οὐδεμίᾳ ἀπεχόμενον κινήσεως οὐδὲ σχήματος ἐνὸς καὶ ποτε ὑποφάγον μιμούμενον ἔξείραντα τὴν γλῶσσαν περιλείχειν τὰ χεῖλη.

5) Uit de oudheid heeft reeds Casaubonus heel wat bijeengebracht (p. 80 en 90 van de editie 1638); voor den nieuwen tijd vgl. de *Introduction* van Jebb-Sandys p. 24-32, gevolgd door Groeneboom *l.c.* p. XIII.

6) Johannes Kayser, *Theophrast und Eustathius περὶ ὑποκρίσεως*, *Philologus*, LXIX p. 327-358.

Theophrastus is er niet veel in overgebleven. Hoezeer deze wèl de kunst verstond zijn hoorders te boeien door een iets langere voordracht, blijkt uit zijn humoristisch tractaat over het huwelijk, dat in Seneca's Latijnsche bewerking te vinden is bij Hieronymus ¹⁾. Men kan zich voorstellen, dat Theophrastus' uitvoerige verhandeling *περί πολιτείας*, die ik hierboven vermeldde, niet minder geestig en boeiend is geweest.

Dat vooral de Peripatetici zoolang zij hun belangstelling richtten op het menschelijk karakter in zijn hoogten en laagten hier het voorbeeld van Theophrastus hebben getracht te volgen is op zichzelf begrijpelijk en blijkt ook duidelijk uit het fragment, dat, weder in Latijnsche vertaling, bewaard is uit de *Χαρακτηρισμοί* van Lyco, die na Theophrastus' opvolger Strato de leiding der school overnam. Zijn teekening van den dronkaard munt zoozeer uit door scherpte van waarneming, dat men haast denkt een satire in proza van Juvenalis of Persius voor oogen te hebben. Het is aan een niet onaardige samenloop van omstandigheden te danken, dat deze bij Rutilius Lupus ²⁾ bewaarde schets een uitnemenden interprees heeft gevonden in Ruhnkenius, den geestigen teekenaar van den doctor umbraticus.

Den Haag.

J. VAN IJZEREN.

V A R I U M.

ANC. FRANÇ. GODEL.

Ce mot ne se rencontre qu'une seule fois. Dans *Eneas* on lit au vs. 8585 du ms. A. et suiv.:

*Se il avoit aucun godel,
ce li seroit et bon et bel
quel laissasses a ses druz faire,*

où le sens doit être „garçon de pédéraste”; en effet, ces paroles sont dites par Lavinie, dans le monologue où elle accuse Eneas de vice contre nature. Dans le Glossaire de mon édition, je rapprochais ce terme de l'anc. fr. *godon*, injure adressée aux Anglais. D'après Godefroy, ce serait une déformation de *Goddam*, et ce mot a certainement pu contribuer à faire employer *godon* surtout pour insulter les ennemis d'Outre-Manche. Mais il est certain aussi que ce dernier vocable a une autre origine que le juron anglais, car d'une part on ne s'explique pas le changement de la terminaison (pourquoi pas **goddame?*), et puis, on ne saurait séparer *godon* ni de *godine*, „fille de joie”, ni de *gode*, „efféminé”.

Si ces mots sont rares dans les textes, c'est qu'ils appartiennent au langage le plus bas. Je les ai rattachés, dès 1903, au préfixe péjoratif *ca*, dont j'ai étudié les différentes formes (*cali*, *caï*, *ga*, *gali*, *coque*, *gode*) dans les *Mélanges Kern*. Sans vouloir reprendre ici la discussion sur l'origine de ce préfixe, à l'existence duquel je crois plus fermement que jamais, je constate que,

¹⁾ *Senecae fragmenta* ed. Haase p. 428—430.

²⁾ II, 7. Ook afgedrukt in de *Opuscula* van Ruhnkenius, ed. 1823, p. 393—400.